

ارائه الگوی واکنش سایبری برای کمک به حل مسئله اعتیاد به موادمخدر در فضای مجازی

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۴/۱۵

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۲۰

از صفحه ۵۹ تا ۸۰

ابراهیم قربانی^۱

چکیده

تبلیغ، ترویج، توزیع و فروش انواع موادمخدر با استفاده از بستر اینترنت با سرعت در حال گسترش است و در این میان، فضای مجازی به مراکزی برخط جهت تبلیغ و فروش محصولات جدید مخدر تبدیل شده است. پژوهش حاضر با هدف ارائه یک مدل واکنشی در جهت غلبه بر کارکردهای فضای سایبر در گسترش ارتکاب جرائم موادمخدر صورت گرفته است. روش تحقیق حاضر، پیمایشی و از نوع تحقیقات کاربردی است. جامعه آماری شامل کلیه کارشناسان ارشد اجتماعی و فرهنگی دستگاه‌های مبارزه در امر اعتیاد و موادمخدر شهرستان ارومیه به تعداد ۱۱۷ نفر بوده که با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۹۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب و پرسش‌نامه محقق ساخته با ضریب پایایی ۰/۸۸ را تکمیل کردند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات پرسش‌نامه، از نرم‌افزار SPSS²⁰ استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که تمامی ابعاد و مؤلفه‌های مدل ارائه شده در تحقیق حاضر، می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش جرائم موادمخدر که ناشی از کارکردهای فضای سایبر هستند، داشته باشد. همچنین، نتایج بیانگر تأثیر بسزای کارکرد آگاه‌سازی مجازی در خصوص عواقب ناشی از اعتیاد به موادمخدر و جرائم برگرفته از آن است.

کلید واژه‌ها: واکنش سایبری، فضای مجازی، اعتیاد، موادمخدر، آگاه‌سازی.

استناد: قربانی، ابراهیم (پاییز ۱۳۹۷). ارائه الگوی واکنش سایبری برای کمک به حل مسئله اعتیاد به موادمخدر در فضای مجازی. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی. ۱۳(۵۱)، صص ۸۰-۵۹.

۱. عضو گروه علمی مبارزه با موادمخدر معاونت آموزش ناجا و پژوهشگر حوزه اعتیاد و فضای مجازی،

Ebrahim.ghorbani66@gmail.com

مقدمه

امروزه شیوه‌های ضربه زدن به فرهنگ و هویت ملی یک کشور تغییر یافته و دشمنان سعی می‌کنند از طریق جنگ نرم‌افزاری به فروپاشی بنیان خانواده و عقاید جوانان آن دست یابند. فضای مجازی که دارای کارکردهای بی‌شماری است، با حضور در خانه‌های ایرانیان به خصوصی‌ترین حوزه‌های زندگی آن‌ها دسترسی پیدا کرده و با ترویج روابط ناسازگار با زندگی ایرانی سعی در فروپاشی بنیان خانواده‌ها دارند (اسماعیلی، ۱۳۸۹، ص ۳۶). فضای مجازی، از جمله عواملی است که در سال‌های اخیر سهم بسیار زیادی بر گرایش به اعتیاد و ارتکاب جرائم موادمخدر در بین اقشار مختلف جامعه و بیشتر از همه، تأثیر بسزایی در رسیدن به اهداف سودجویان داشته است. گسترش روزافزون شبکه‌های اجتماعی، سایت‌های اینترنتی، اتاق‌های گفتگوی خصوصی و غیره در میان کاربران اینترنت، منجر به تأثیرات جدی و گاه جبران‌ناپذیر در حوزه اعتیاد و موادمخدر شده است (یاسمی‌نژاد، آزادی و آمویی، ۱۳۹۰، ص ۳). برخی استفاده‌کنندگان از شبکه‌های اجتماعی تا جایی پیش رفته‌اند که هر ساله چندین نوع موادمخدر جدید را از طریق بستر فضای مجازی معرفی و در برخی موارد، نسبت به حمل، خرید و فروش آن اقدام می‌کنند (قربانی، کیانی، ابراهیمی و مالکی، ۱۳۹۶، ص ۱۰). از طرفی، دشواری گسترده‌ای که در رابطه با موادمخدر اینترنتی وجود دارد این است که این مواد به صورت ناگهانی در اینترنت پدیدار می‌شوند و تشکیلات پزشکی برای تشخیص و درجه‌بندی آن‌ها به عنوان موادمخدر به زمان نیاز دارند و در این فاصله ممکن است این مواد به‌طور قانونی در سایت‌های مختلف به فروش برسد (رضوی، ۱۳۹۳، ص ۹). با توجه به اینکه مصرف موادمخدر هیچ محدودیت سنی ندارد و همواره می‌تواند به مصرف همه اقشار جامعه برسد، لذا تبلیغات اینترنتی موادمخدر موجب شده بسیاری از نوجوانان و جوانان نیز به استفاده از موادمخدر و قرص‌هایی رو بیاورند که نمی‌دانند چیست و فقط از روی حس کنجکاوی اقدام به مصرف آن‌ها می‌کنند. با توجه به گسترش ارتباطات شبکه‌ای در محیط سایبر و دسترسی آسان افراد به همدیگر از طریق این بستر، امروزه درصد وسیعی از فعالیت‌های مربوط به جرائم موادمخدر اعم از خرید، فروش، پخش، توزیع، آموزش تولید و مصرف، یافتن واسطه‌ها و مصرف‌کنندگان از طریق شبکه‌های کامپیوتری انجام می‌شود (قربانی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۱). از ویژگی‌های این بستر، حذف و کمتر کردن واسطه‌ها و توزیع‌کنندگان، گسترش دامنه فعالیت قاچاقچیان، شبکه‌ها، باندها و تعامل فضای سایبر با جرائم موادمخدر تا

سطح بین‌المللی است. مجموع سایت‌ها، فاروم‌ها، شبکه‌های مجازی و غیره که در زمینه گسترش اعتیاد، جرائم موادمخدر فعالیت دارند، ابتدا فرهنگ استفاده از موادمخدر را در بیننده جا می‌اندازند و آن را امری عادی قلمداد می‌کنند و سپس به تبلیغ آن در سطح گسترده می‌پردازند. آنگاه پس از ایجاد تمایل در بیننده، اقدام به فروش آن در اوزان کوچک‌تر و بزرگ‌تر کرده و در نهایت برای اینکه فرد معتاد دچار مشکلاتی برای شرکت در امتحان‌های کارایی، ورزشی یا آموزشی نشود، خدماتی به وی ارائه می‌کنند تا بتواند این آزمون‌ها را با موفقیت پشت سر بگذارد (کمانگر و همکاران، ۱۳۹۳، صص ۶۸-۷۲). به‌طور کلی می‌توان گفت در اینترنت، مسیر کاملی برای افزایش اعتیاد در جوامع وجود دارد و به خصوص بخش فرهنگ‌سازی آن با توجه به افزایش کاربران جوان ایرانی که در ارتباط مستقیم با اینترنت هستند، می‌تواند خطر بزرگی برای کشور محسوب شود (اسماعیلی، ۱۳۸۹، ص ۴۱).

سوداگران در بسیاری از وب‌سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی، موادمخدر و محرک را به منظور ارزیابی میزان اقبال عمومی تبلیغ و در بسیاری از موارد، کانال‌ها، شبکه‌ها، گروه‌ها و صفحاتی را برای فروش یا ارسال آن‌ها به مناطق مختلف و منازل ایجاد کرده‌اند (بارعلی، ۱۳۹۵، ص ۷). با گسترش اقبال عمومی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی، زمینه پدید آمدن مشکلات اخلاقی و اجتماعی از جمله گرایش به مصرف موادمخدر فراهم شده است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۱). برای کاهش جرائم ناشی از موادمخدر و آسیب‌های اجتماعی منبث از این شبکه‌ها، لازم است ابتدا رابطه این شبکه‌ها با ارتکاب جرائم موادمخدر بررسی و بنا بر نوع رابطه‌ای که وجود دارد، الگوی مناسبی در جهت پیشگیری و کاهش جرائم مذکور و آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن ارائه شود. با عنایت به مستندات موجود و بررسی روند رو به رشد جرائم ناشی از موادمخدر در بستر مجازی، مشاهده می‌شود که تعداد افرادی که از طریق شبکه‌های مجازی با خدمات و اطلاعات مربوط به انواع موادمخدر آشنا می‌شوند، رو به فزونی است و بین فناوری‌های نوین ارتباطی و ارتکاب جرائم موادمخدر رابطه تنگاتنگی وجود دارد. در حال حاضر، بهترین روش و ابزار برای افزایش کنترل و نظارت بر بهره‌برداری کاربران از فضای مجازی که منجر به کاهش جرائم موادمخدر در بستر سایبری خواهد شد، ارائه روش‌های واکنشی و مقابله‌کننده از طریق کارکردهای خود فضای مجازی است؛ از آن جهت که شبکه‌های اجتماعی همواره برای قشرهای مختلف به ویژه نوجوانان و جوانان دارای جذابیت هستند

و نفوذ فضای مجازی در عصر امروزی بر اذهان عمومی بیش از سایر عوامل است، باید با بهره‌گیری از کمک کارشناسان اجتماعی و فرهنگی، برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد را در فضای مجازی گسترش داد. لذا پژوهش حاضر در صدد این است با ارائه مدلی که بتواند در جهت مقابله با بحران موجود کارساز باشد، به این سؤال پاسخ مناسبی دهد. ابعاد مناسب جهت ارائه یک مدل پیشگیرانه در جهت حل مسئله و برون‌رفت از بحران جرائم موادمخدر از فضای سایبر به چه شکلی بوده و ترتیب اثرگذاری این ابعاد به چه صورت است؟

در سال‌های اخیر پژوهش‌های زیادی در رابطه با موضوع مقاله حاضر انجام شده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. قربانی و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «بررسی سهم فضای سایبر در گرایش به اعتیاد دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه»، به این نتیجه رسیده‌اند که تبلیغات انواع موادمخدر، افزایش مدت حضور و بهره‌برداری از شبکه‌های مجازی، گشت و گذارهای بی‌هدف و اشتراک نظرات مثبت کاربران در خصوص انواع موادمخدر در فضای مجازی می‌تواند نقش مؤثری در گرایش به اعتیاد دانشجویان داشته باشد. ایشان استفاده از روش‌های آگاه‌سازی را به عنوان یکی از مؤثرترین روش‌های جلوگیری از کارکردهای منفی فضای سایبر عنوان کردند. قاید و صدرالسادات (۱۳۹۵) نیز در تحقیقی با عنوان «نقش شبکه‌های اجتماعی در جرم‌زایی»، به بررسی جرائم برخواست‌ه از شبکه‌های اجتماعی پرداخته و اینگونه عنوان می‌کند که امروزه شبکه‌های اجتماعی تبدیل به وسایل ارتباط و تعامل جوامع انسانی شده‌اند و روز به روز موجب آشنایی مردم با انواع ترکیبات مخدر، تولیدات مستهجن، تولیدات ضد فرهنگی و غیره می‌شوند.

قلی‌زاده (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی نقش رسانه‌های مجازی در پیشگیری از سوءمصرف موادمخدر پرداخته است که نتایج آن نشان می‌دهد یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که می‌تواند در پیشگیری و مقابله با شیوع و سوءمصرف موادمخدر مؤثر باشد، به کارگیری هوشمندانه و کارآمد رسانه‌های مذکور است. همچنین، رضوی (۱۳۹۳) در تحقیق خود با عنوان «تشریح جرائم در فضای سایبر و نقش پلیس در پیشگیری از آن»، به این نتیجه رسیده است که فروش موادمخدر در بستر اینترنت به عنوان ابزاری نوین به منظور عرضه موادمخدر تبدیل شده است. وی در پایان از تشکیل ساختار جدید اداره

سایبری در پلیس مبارزه با موادمخدر ناجا و استان‌ها به عنوان یکی از راهکارهای مؤثر یاد می‌کند.

علی‌پوردی‌نیا (۱۳۸۴) در تحقیقی با عنوان «اینترنت و سوءمصرف موادمخدر»، در خصوص رابطه موادمخدر و اینترنت به این نتیجه رسیده است که اطلاعات قابل دسترسی در اینترنت درباره انواع موادمخدر، توسط افراد و گروه‌های مختلف با اهداف و انگیزه‌های متفاوت تولید و در اختیار همگان قرار می‌گیرند. حسینی (۱۳۸۷) نیز در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی رابطه اینترنت و اعتیاد به موادمخدر»، به این نتیجه رسیده است که چنانچه فردی با فرصت‌های آشنایی و دسترسی به موادمخدر مواجه شود، در معرض اعتیاد به موادمخدر قرار می‌گیرد. لذا پیشنهاد کرده است که افراد با کاهش مدت زمان حضور در فضای مجازی می‌توانند از خطرات ناشی از حضور در این شبکه مصون بمانند. دوران (۱۳۸۴) نیز در پژوهشی به طرح پیشنهادی مبنی بر کمک به حل مسئله اعتیاد به موادمخدر با اتکا بر شبکه ارتباطات رایانه واسط پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد توسعه وبلاگ‌ها و اتاق‌های چت فارسی و شبکه‌های اجتماعی و شرکت دادن معتادان در این مجامع گروهی، می‌تواند موجب دوری از گوشه‌گیری و انزوای معتادان شده و در نتیجه باعث ارتقای حمایت‌های اجتماعی معتادان شود.

استودارد^۱ (۲۰۱۲) در تحقیق خود با موضوع «نقش شبکه‌های برخط در گرایش به ماری‌جوآنا در کشور آمریکا» که در مجله الککل و موادمخدر منتشر شده است، نشان داد زمانی که موقعیت و شرایط سهل و آسان در جهت تهیه و انتخاب انواع ماری‌جوآنا (افزایش گزینه‌ها) فراهم باشد، گرایش به سمت آن نیز به شدت افزایش خواهد یافت. همچنین، لیناتیک^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «بازنمایی موادمخدر در پایگاه‌های اینترنتی در سال ۲۰۱۱»، با استفاده از روش تحلیل محتوا، دو مورد از سایت‌های اینترنتی را مورد بررسی قرار داده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد بیش‌ترین موضوع‌های تحت پوشش این پایگاه‌ها، موادمخدر، استعمال مواد و توهمات ناشی از استعمال مواد است. بیش‌ترین سبک ارائه مطالب خبری است و مطالب متفکرانه در آن کم‌ترین ارائه را داشته‌اند. نتایج نشان داد این پایگاه‌ها در کل نقش بدآموزی خود را به خوبی انجام داده‌اند. با

1. Stoddard

2. Linatic

توجه به تحقیقات انجام شده، این نتیجه حاصل می‌شود که فضای مجازی و بستر اینترنت نقش مثبت و بسزایی در گرایش به اعتیاد و ارتکاب جرائم موادمخدر داشته‌اند. همچنین، نتایج بیانگر پیشرفت روزافزون ارتباطات مجازی بوده که باعث شده اکثر سوداگران فعال در حوزه موادمخدر، از اینترنت به عنوان ابزاری قدرتمند در جهت رسیدن به اهداف شوم و پلید خود استفاده کنند.

مخدر مأخوذ از خدر است که به معنی ضعف، تنبلی و سستی می‌آید و بر معانی دیگری همچون تاریکی، سیر و سیاحت، چشم‌پوشی، سردی، لازم گرفتن چیزی و جایگزین شدن نیز اطلاق می‌شود که همه این‌ها بزدلی، عقب‌ماندگی، سرگردانی، کودنی و بی‌غیرتی را به دنبال دارند و تمام این معانی در معتاد به موادمخدر محقق هستند؛ اعم از اینکه مواد مایع را استعمال کند یا جامد آن را (قربانی و اکبری، ۱۳۹۴، ص ۱۲۱). فتاح و منصوری فر (۱۳۹۱) در تعریفی اصطلاحی عنوان می‌کنند که هرگونه ترکیب گیاهی و شیمیایی که باعث دگرگونی در سطح هوشیاری مغز شده و باعث ایجاد اعتیاد در فرد و وابستگی به ماده مصرفی می‌شود، ماده مخدر نامیده می‌شود. موادمخدر را به لحاظ نوع اثرگذاری، عوارض جانبی، نحوه مصرف و نوع وابستگی تقسیم می‌کنند. برخی از انواع موادمخدر شامل تریاک^۱، مورفین^۲، هروئین^۳، حشیش^۴، متادون^۵، شیشه^۶، گراس^۷، ماری‌جوانا^۸ و غیره است. با گذشت زمان، این مواد در اشکال، ترکیبات، آثار و اسامی جدیدی عرضه می‌شود که یکی از جدیدترین آن‌ها قرص شادی (اکستاسی^۹) است که به شکل آدامس، قرص، کپسول یا پودر مورد استفاده قرار می‌گیرد و عوارض خطرناک روحی و جسمی را به دنبال دارد.

از نظر کاستلز^{۱۰} (۲۰۱۱)، در دنیای امروز اینترنت جنبه‌های مختلف زندگی انسان را تحت تأثیر قرار داده است. اینترنت انقلابی عظیم در دنیای ارتباطات است که مرز جغرافیایی نمی‌شناسد. تعریف اینترنت به دلیل سیال بودن آن دشوار است. از نظر

1. Opium

2. Morphine

3. Heroin

4. Hashish

5. Ecstasy

6. Methamphetamine

7. Grass

8. Marijuana

9. Methadone

10. Castells

دیماجیو^۱ (۲۰۱۲)، اینترنت، شبکه‌ای الکترونیکی از شبکه‌هایی است که خانه‌ها و دفاتر کاری را به یکدیگر متصل می‌سازد و مردم از آن برای تبادل پست الکترونیک، مشارکت در فضاهای تعاملی گوناگون و مشاهده سایت‌های اطلاعاتی بهره می‌گیرند. مکننا^۲ (۲۰۰۷) اینگونه بیان می‌کند: «اگرچه اینترنت امروزه مانند تلفن یک نیاز اساسی محسوب نمی‌شود، اما دارای خصوصیتی است که سبب جذب جوانان می‌شود و زمان زیادی خواهد گذشت که اهمیت آن به اهمیت تلفن برسد». وی از شبکه‌های مجازی اجتماعی به عنوان یکی از این خصیصه‌ها یاد می‌کند. نخستین بار مفهومی با عنوان شبکه‌های اجتماعی اینترنتی با قالب امروزی در سال ۱۹۶۰ در دانشگاه ایلینویز^۳ در ایالت متحده آمریکا مطرح شد (ورنر و تانکارد، ۱۳۸۲، ص ۱۲۹) که اکنون به عقیده اسکینر^۴ (۲۰۱۳)، با توجه به ناشناس بودن کاربران، سهولت استفاده از این شبکه‌ها و حق مصون بودن حریم خصوصی و داده‌های شخصی در فضای مجازی به یکی از چالش‌انگیزترین مسائل حقوق بشر تبدیل شده است؛ زیرا تجاوز به حریم خصوصی افراد به سرعت افزایش یافته است (نیسی و مدحج، ۱۳۹۰، ص ۳۴).

فضای مجازی به عنوان یکی از ویژگی‌های زندگی مدرن تعریف شده است که همانند هر پدیده‌ای که منافع و اثرات مثبتی بر زندگی بشر دارد، دارای جنبه‌های منفی و ویرانگری نیز است (مک کویل^۵، ۲۰۰۵، ص ۱۱). اینترنت تنها یک ابزار ارتباطی نیست؛ بلکه امکانات بسیار متنوعی در آن وجود دارد (از جمله اخبار، وبلاگ‌ها، موسیقی و فیلم) که استفاده از آن‌ها فعالیت اجتماعی محسوب نمی‌شود. در همین راستا، ولمن^۶ (۲۰۱۱) دو گونه استفاده از اینترنت را برمی‌شمارد؛ استفاده‌های اجتماعی مثل ایمیل و چت^۷ و استفاده‌های غیراجتماعی مثل وبگردی و دانلود^۸ موسیقی. از نظر کراوت^۹ (۲۰۰۸) نوع استفاده از اینترنت می‌تواند در اثرات اینترنت نقش ایفا کند. به عقیده کراوت و براساس نظریه تحلیل شبکه و نظریه وابستگی مخاطب، زمانی که فناوری، کاربر و کاربرد تغییر می‌کند، اثرات اینترنت بر زندگی اجتماعی افراد هم تغییر می‌کند. اینترنت احتمال ایجاد

1. Dimaggio
2. McKenna
3. Ilyennoise

4. Skinner
5. McQuail
6. Volman

7. Chat
8. Download
9. Kraut

رابطه میان افراد متفاوت و توان شخص برای دستیابی به منابع بیشتر (به ویژه اطلاعات بیشتر و متنوع‌تر) را فراهم می‌آورد. فضای مجازی به عنوان مجموعه تعامل‌های انسان‌ها از طریق رایانه و فناوری‌های نوین ارتباطات، بدون در نظر گرفتن «زمان» و «مکان»، توسط ویلیام گیبسون^۱ نویسنده داستان علمی تخیلی در کتاب «نورومونسر^۲» در سال ۱۹۸۴ به کار برده شد. وی فضای سایبر را بازنمایی گرافیکی از داده‌های سیستم‌های رایانه‌ای می‌داند. مفهومی که مورد نظر گیبسون بود، شاید به نوعی با هوش مصنوعی و رباتیک^۳ نزدیک‌تر است تا آنچه اکنون به نام «فضای سایبر» شناخته می‌شود (برایر^۴، ۲۰۱۰). این مفهوم نه چندان روشن اولیه، به تدریج دستمایه گفتمانی فلسفی در حوزه سایبر شد و طولی نکشید که حوزه سایبر نه به عنوان محدوده‌ای آزمایشگاهی یا علمی که خود به مثابه جهانی مستقل مورد بررسی قرار گرفت.

تعامل فضای مجازی و ارتکاب جرائم موادمخدر: میسدا و ارو^۵ (۲۰۰۵) معتقدند که پیشرفت فناوری و جهانی شدن تجارت، علاوه بر ایجاد فرصت‌هایی برای توسعه اجتماعی، فرصت‌های زیادی را برای اشکال سنتی و نوین جرائم ایجاد کرده است. جرائمی که با استفاده از امکانات اینترنتی انجام می‌شود، مستلزم استفاده از منابع نسبی کمتری است و ارتکاب این جرائم در فضایی رخ می‌دهد که افراد در آن حضور فیزیکی ندارند. همچنین، در بسیاری از کشورها اینگونه جرائم تعریف نشده‌اند یا به درستی تعریف نشده‌اند؛ بنابراین خطرات درگیر شدن در این دسته از جرائم بیشتر و احتمال ردیابی و دستگیری مجرمان بسیار کم است (علیوردی‌نیا، ۱۳۸۴، ص ۱۵۶). اطلاعات قابل دسترسی در اینترنت درباره انواع موادمخدر، توسط افراد و گروه‌های مختلف با اهداف و انگیزه‌های متفاوت تولید می‌شوند. برخی از آن‌ها از اینترنت جهت گسترش دامنه فروش خود و درگیر کردن جوانان در رفتارهای غیرقانونی، استفاده می‌کنند. بسیاری از وبسایت‌ها با فراهم کردن طیف وسیعی از اطلاعات مربوط به موادمخدر و ملزومات آن، مروج فرهنگ سوء مصرف موادمخدرند و برخی به‌طور غیرمستقیم، باعث ترویج مصرف موادمخدرند. این

1. William Gibson
2. Neuromancer
3. Robotics

4. Braier
5. Mesda and Erov

دسته از متخلفان به طور فزاینده‌ای از فناوری‌های نوین و پیچیده‌تر برای مخفی کردن فعالیت‌ها و هویت‌شان استفاده می‌کنند. تاکنون نظریات بسیاری در خصوص تعامل فضای مجازی و گرایش به انواع جرائم و بزهکاری‌ها عنوان شده است. نظریهٔ مبادله و جامعه‌شناسی رفتاری می‌تواند رابطهٔ دو متغیر مدت بهره‌برداری از فناوری‌های نوین ارتباطی و گرایش به انواع بزهکاری را تبیین کند. جامعه‌شناسی رفتاری با رابطهٔ میان تأثیر رفتار کنشگر بر محیط و تأثیر این رفتار بر رفتارهای بعدی کنشگر سروکار دارد (ریترز^۱، ۲۰۱۲، ص ۲۲). لذا نظریهٔ کاشت می‌تواند ارتباط نظری بین دو متغیر مدت استفاده از فضای مجازی و گرایش به اعتیاد را برقرار سازد.

اگنیو^۲ (۲۰۰۹) عقیده دارد که فضای مجازی به لحاظ عمق و نفوذ قابل ملاحظه‌اش، نیروی فرهنگی قدرتمندی است. نظریهٔ کاشت به پیامدهای ساده و فراگیر استفاده زیاد از رسانه‌ها اشاره دارد. مطابق این نظریه، فضای مجازی تأثیر طولانی مدت اندک، تدریجی و مستقیم اما فزاینده و مهم بر مخاطبان خود به جای می‌گذارد. نظریهٔ وابستگی مخاطب، میزان وابستگی مردم به رسانه‌ها، روابط بین رسانه‌ها، جامعه و مخاطبان را مورد توجه قرار می‌دهد و با اشاره به نیازهای مخاطب از جمله داشتن اطلاعات از رویدادهای پیرامون از یک سو و نیز ندانستن و گریز از واقعیات از سوی دیگر، او را عنصری منفعل و وابسته به رسانه‌ها فرض می‌کند (قربانی، ۱۳۹۶، ص ۲۸۰). بال روکیچ^۳ و دی فلور^۴ که این نظریه را در سال ۱۹۷۶ وضع کردند، در توصیف آن می‌نویسند: «نظریهٔ وابستگی به عنوان یک نظریهٔ بوم‌شناختی بر روابط بین نظام‌های بزرگ، متوسط و کوچک و اجزای آن‌ها تمرکز می‌کند. یک نظریهٔ بوم‌شناختی، جامعه را به عنوان یک ساختار ارگانیک تلقی می‌کند و درصدد فهم ارتباط بین بخش‌های خرد و کلان نظام‌های اجتماعی و تبیین رفتار هر یک از بخش‌ها برحسب این روابط است. نظام رسانه یک بخش مهم از تار و پود اجتماعی جامعهٔ مدرن و دارای رابطه با افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و دیگر نهادهای اجتماعی است. این نظریه حاکی از آن است که افراد وابستگی‌های متفاوتی به رسانه‌ها

1. Rieters
2. Agnew
3. Rukich

4. D-Floure

دارند و این وابستگی‌ها از شخصی به شخص دیگر، از گروهی به گروه دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است.

فضای مجازی و پیشگیری از اعتیاد و جرائم موادمخدر: تاکنون پژوهشگران حوزه اعتیاد و موادمخدر از ارائه روش‌های مجازی پیشگیرانه و سالب موقعیت‌های جرم‌زا از طریق کارکردهای خود این بستر، صحبتی به میان نیاورده‌اند. با توجه به مبانی نظری موجود و تحقیقات گوناگون که مؤید ارتباط اینترنت و ارتکاب جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد است، ابعاد زیر به عنوان شیرازه تحقیق حاضر ارائه و به عنوان مدل مفهومی تحقیق تبیین شده است

فضای مجازی و مشارکت اجتماعی: مشارکت مردم در مسائل اجتماعی و از جمله بحث اعتیاد و موادمخدر از ضرورت‌های جامعه است. امروزه در تمامی جوامع هر اقدام و برنامه اجتماعی و اثربخش، متکی به مشارکت مردم است. این مشارکت و اثربخشی در تمامی مراحل یعنی تعیین اهداف، تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و اجرا بوده و شهروندان با آگاهی کامل از فرآیند مشارکت، به همکاری و همیاری می‌پردازند. بنابراین، مشارکت در موضوعات حیاتی جامعه چون مبارزه با موادمخدر همواره وجود دارد؛ البته سطوح این مشارکت در جوامع مختلف متفاوت است. فضای مجازی در بحث مشارکت و پیشگیری از اعتیاد، می‌تواند موضوع را برای مخاطبان خود برجسته و از اهمیت خاصی برخوردار کند. این فضا می‌تواند با وارد شدن به عرصه مبارزه با اعتیاد و نشان دادن اولویت‌ها، افکار عمومی را به موضوع کاملاً حساس کرده؛ به این ترتیب یک اتفاق نظر درباره اهمیت موضوع و مقابله با آن شکل می‌گیرد.

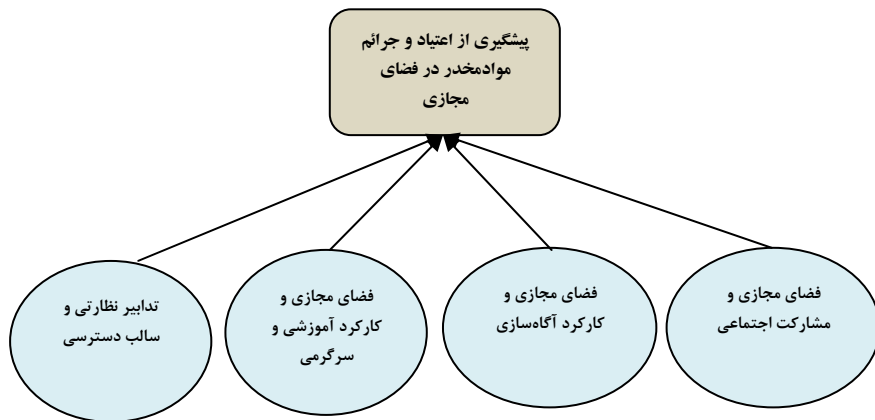
فضای مجازی و کارکرد آگاه‌سازی: فضای مجازی می‌تواند هم در بحث تبلیغات و هم در بخش خبر و اطلاع‌رسانی، نقش مهمی در پیشگیری از اعتیاد و جرائم ناشی از موادمخدر داشته باشد. رسالت این فضا انتقال سریع و آگاهی‌بخش اخبار و وقایع دنیای ماست. فضای مجازی می‌تواند ضمن اطلاع‌رسانی دقیق و منطبق بر واقعیت، جامعه را از نتایج تلخ آن آگاه کند. اطلاع‌رسانی از اوضاع و احوال افراد آلوده به موادمخدر و آثار و پیامدهای آن می‌تواند در این حوزه بسیار مؤثر باشد.

فضای مجازی و کارکرد آموزشی و سرگرمی: چنانچه وسایل ارتباط جمعی به درستی کار کنند، همچون مدرسه‌ای بزرگ بر تمامی حیات انسانی پرتو می‌افکنند؛ البته کارشناسان حتی تأثیر فضای مجازی را در بعد آموزشی فراتر از مدرسه می‌دانند؛ زیرا

مدرسه دارای محدودیت زمانی و مکانی است، اما فضای مجازی این محدودیت را ندارد. فضای مجازی به دلیل داشتن ابزارهای لازم برای ارائه دانش، نقش مهمی در آموزش دارد. امروزه فضای مجازی می‌تواند با توجه به آثار و پیامدهای خطرناک اعتیاد در قالب‌های مختلف، مردم و خانواده‌ها را آموزش دهد تا از گرایش به موادمخدر و اعتیاد و دیگر جرائم آن دور شوند.

فضای مجازی و تدابیر نظارتی و سالب دسترسی: این تدابیر با الگوبرداری از دنیای فیزیکی به اجرا در می‌آیند. یکی از شیوه‌های رایج سلب فرصت مجرمانه یا حتی جلوگیری از بزه‌دیدگی افراد که پلیس می‌تواند به انجام برساند، کنترل دسترسی است؛ به عبارت دیگر تنها کسانی می‌توانند به محیط‌هایی با ویژگی‌های خاص وارد شوند که تأییدیه موردنظر داشته باشند. بنابراین، چنانچه تدابیر کنترل دسترسی به خوبی اجرا شود، از ورود مجرمان بالقوه و همچنین کسانی که به هر دلیل مطابق قانون نمی‌توانند وارد آن محیط شوند، جلوگیری به عمل می‌آید.

با توجه به استراتژی‌ها و روش‌های مقابله با جرائم موادمخدر از طریق کارکردهای مجازی، مدل مفهومی تحقیق برابر شکل ۱ ارائه می‌شود.

شکل ۱ - مدل پیشنهادی در جهت حل مسئله و بحران موادمخدر در فضای سایبر

روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش حاضر، توصیفی-پیمایشی بوده و از آنجا که نتایج پژوهش می‌تواند به بهبود شرایط موجود و انتخاب تصمیمات کاربردی کمک کند، از نوع تحقیقات کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش، کلیه کارشناسان ارشد اجتماعی و فرهنگی دستگاه‌های مبارزه در امر اعتیاد و موادمخدر شهرستان ارومیه به تعداد ۱۱۷ نفر بوده که با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۹۰ نفر به عضویت نمونه آماری انتخاب و پرسش‌نامه محقق ساخته با ضریب پایایی ۰/۸۸ را تکمیل کردند. در تحقیق حاضر به منظور استخراج مؤلفه‌ها و شاخص‌های پیشگیرانه جهت ارائه مدل، از روش اسنادی و کتابخانه‌ای و به منظور تعیین میزان نقش و اولویت هر یک از مؤلفه‌ها، از روش پیمایشی و نظرخواهی از خبرگان استفاده شده است. ابعاد پرسش‌نامه تحقیق حاضر به شرح جدول ۲ است. لازم به ذکر است که جهت تحلیل داده‌های تحقیق از نرم‌افزار SPSS₂₀ استفاده شده است.

جدول ۱- ابعاد مربوط به پرسش‌نامه تحقیق

ترتیب سوالات	ابعاد پرسش‌نامه
۱-۴	فضای مجازی و مشارکت اجتماعی در پیشگیری از جرائم موادمخدر
۵-۹	فضای مجازی و کارکرد آگاه‌سازی در پیشگیری از جرائم موادمخدر
۱۰-۱۵	فضای مجازی و کارکرد آموزشی و سرگرمی در پیشگیری از جرائم موادمخدر
۱۶-۱۹	فضای مجازی و تدابیر نظارتی و سالب دسترسی در پیشگیری از جرائم موادمخدر

یافته‌های تحقیق

با توجه به جدول ۲، از نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف چنین نتیجه می‌شود که چون مقادیر سطح معناداری برای تمامی مؤلفه‌های تحقیق کوچک‌تر از سطح معناداری آزمون یعنی $\alpha = 0/05$ است، بنابراین متغیرها دارای توزیع غیرنرمال است و از آزمون‌های آماری ناپارامتریک جهت آنالیز داده‌ها استفاده شده است.

جدول ۲- آماره‌های مربوط به شاخص‌های مرکزی، پراکنندگی متغیرهای تحقیق و آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

متغیر	مشارکت اجتماعی	آگاه‌سازی	آموزشی و سرگرمی	تدابیر نظارتی و سالب دسترسی
تعداد پاسخگویان	۹۰	۹۰	۹۰	۹۰
میانگین به دست آمده	۱۵/۰۲	۲۰/۱۶	۲۰/۶۰	۱۵/۴۲
میانگین پرسش‌نامه	۱۲	۱۵	۱۸	۱۲
اختلاف میانگین	۳/۰۲	۵/۱۶	۲/۶۰	۳/۴۲
میانگین	۱۸	۲۴/۵	۲۶	۲۰/۵
انحراف معیار	۲/۰۰۳	۲/۵۵۰	۳/۵۸۲	۲/۹۸۰
کولموگروف اسمیرنوف	۰/۰۱۲	۰/۰۳۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

فرضیه اول: مشارکت اجتماعی از طریق فضای مجازی، تأثیر معناداری در پیشگیری از اعتیاد و ارتکاب جرائم موادمخدر در فضای مجازی دارد.

با توجه به مجموع پاسخ‌های بُعد مشارکت اجتماعی از طریق فضای مجازی، حداکثر نمره قابل کسب در ۴ سؤال مؤلفه مشارکت اجتماعی از طریق فضای مجازی ۲۰ و حداقل نمره ۴ است. لذا اگر نمره پرسش‌نامه‌ای برای این ۴ سؤال بالاتر یا مساوی با ۱۲ (همه پاسخ‌ها گزینه متوسط) بود، مشارکت اجتماعی از طریق فضای مجازی مؤثر ارزیابی می‌شود. با توجه به جدول ۲، نمره‌های مأخوذه برابر با عدد ۱۵/۰۲ است و اختلافی برابر با ۳/۰۲+ با میانگین پرسش‌نامه دارد، لذا در نظر کارشناسان، مشارکت اجتماعی از طریق فضای مجازی در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی، تأثیرگذار است.

جدول ۳- مقایسه فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار فرضیه اول

پاسخ‌ها	نتیجه مورد انتظار	نتیجه مشاهده شده
بسیار زیاد	۱۸	۲۸
زیاد	۱۸	۳۶
متوسط	۱۸	۱۰
کم	۱۸	۱۲
بسیار کم	۱۸	۴
جمع کل	۹۰	۹۰

جدول ۴- نتیجه آزمون کای اسکوئر

آماره	ارزش
میزان خی	۸۱/۹۰۱
درجه آزادی	۴
میزان خطا	۰/۰۰۰

براساس یافته‌های جداول ۳ و ۴، نتایج آزمون خی دو نشان می‌دهد میزان خی مشاهده شده (۸۱/۹۰۱)، از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بیشتر است؛ بنابراین در بین فراوانی‌های موجود در جدول، تفاوت معناداری وجود دارد و مشارکت اجتماعی در فضای مجازی می‌تواند به عنوان روشی مؤثر در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی تلقی شود. در نتیجه از نظر کارشناسان، تأثیر مشارکت اجتماعی از طریق فضای مجازی در پیشگیری از جرائم

موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی با اطمینان ۹۵ درصد در حد زیاد است.

فرضیه دوم: آگاه‌سازی از طریق فضای مجازی، تأثیر معناداری در پیشگیری از اعتیاد و ارتکاب جرائم موادمخدر در فضای مجازی دارد.

با توجه به مجموع پاسخ‌های بُعد آگاه‌سازی از طریق فضای مجازی، حداکثر نمره قابل کسب در ۵ سؤال مؤلفه آگاه‌سازی از طریق فضای مجازی ۲۵ و حداقل نمره ۵ است. لذا اگر نمره پرسش‌نامه‌ای برای این ۵ سؤال بالاتر یا مساوی با ۱۵ (همه پاسخ‌ها گزینه متوسط) بود، آگاه‌سازی از طریق فضای مجازی مؤثر ارزیابی می‌شود. با توجه به جدول ۲، نمره‌های مأخوذه برابر با عدد ۲۰/۱۶ است و اختلافی برابر با ۵/۱۶+ با میانگین پرسش‌نامه دارد، لذا در نظر کارشناسان، آگاه‌سازی از طریق فضای مجازی در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی، تأثیرگذار است.

جدول ۵- مقایسه فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار فرضیه دوم

پاسخ‌ها	نتیجه مورد انتظار	نتیجه مشاهده شده
بسیار زیاد	۱۸	۴۶
زیاد	۱۸	۲۵
متوسط	۱۸	۵
کم	۱۸	۴
بسیار کم	۱۸	۱۰
جمع کل	۹۰	۹۰

جدول ۶- نتیجه آزمون کای اسکوئر

آماره	ارزش
میزان خی	۹۳/۰۵۶
درجه آزادی	۴
میزان خطا	۰/۰۰۰

براساس یافته‌های جداول ۵ و ۶، نتایج آزمون خی دو نشان می‌دهد میزان خی مشاهده شده (۹۳/۰۵۶)، از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بیشتر است؛ بنابراین در بین فراوانی‌های موجود در جدول تفاوت معناداری وجود دارد و آگاه‌سازی از طریق فضای مجازی می‌تواند به عنوان روشی مؤثر در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی تلقی شود. در نتیجه از نظر کارشناسان، تأثیر آگاه‌سازی از طریق فضای مجازی در پیشگیری از جرائم موادمخدر و

گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی با اطمینان ۹۵ درصد، در حد بسیار زیاد است.

فرضیه سوم: آموزش و سرگرمی از طریق فضای مجازی، تأثیر معناداری در پیشگیری از اعتیاد و ارتکاب جرائم موادمخدر در فضای مجازی دارد.

با توجه به مجموع پاسخ‌های بُعد آموزش و سرگرمی از طریق فضای مجازی، حداکثر نمره قابل کسب در ۶ سؤال مؤلفه آموزش و سرگرمی از طریق فضای مجازی ۳۰ و حداقل نمره ۶ است. لذا اگر نمره پرسش‌نامه‌ای برای این ۶ سؤال بالاتر یا مساوی با ۱۸ (همه پاسخ‌ها گزینه متوسط) بود آموزش و سرگرمی از طریق فضای مجازی مؤثر ارزیابی می‌شود. با توجه به جدول ۲، نمره‌های مأخوذه برابر با عدد $20/60$ است و اختلافی برابر با $2/60$ با میانگین پرسش‌نامه دارد، لذا در نظر کارشناسان، آموزش و سرگرمی از طریق فضای مجازی در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی، تأثیرگذار است.

جدول ۷- مقایسه فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار فرضیه سوم

پاسخ‌ها	نتیجه مورد انتظار	نتیجه مشاهده شده
بسیار زیاد	۱۸	۲۲
زیاد	۱۸	۲۹
متوسط	۱۸	۱۶
کم	۱۸	۱۲
بسیار کم	۱۸	۱۱
جمع کل	۹۰	۹۰

جدول ۸- نتیجه آزمون کای اسکوئر

آماره	ارزش
میزان خی	۸۶/۸۶۰
درجه آزادی	۴
میزان خطا	۰/۰۰۰

براساس یافته‌های جداول ۷ و ۸، نتایج آزمون خی دو نشان می‌دهد میزان خی مشاهده شده ($86/860$) از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای $0/05$ بیشتر است؛ بنابراین در بین فراوانی‌های موجود در جدول تفاوت معناداری وجود دارد و آموزش و سرگرمی از طریق فضای مجازی می‌تواند به عنوان روشی مؤثر در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی تلقی شود. در نتیجه از نظر کارشناسان، تأثیر آموزش و سرگرمی از طریق فضای مجازی در پیشگیری از جرائم

موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی با اطمینان ۹۵ درصد، در حد زیاد است.

فرضیه چهارم: تدابیر نظارتی و سالب دسترسی در فضای مجازی، تأثیر معناداری در پیشگیری از اعتیاد و ارتکاب جرائم موادمخدر در فضای مجازی دارد.

با توجه به مجموع پاسخ‌های بُعد تدابیر نظارتی و سالب دسترسی، حداکثر نمره قابل کسب در ۴ سؤال مؤلفه تدابیر نظارتی و سالب دسترسی ۲۰ و حداقل نمره ۴ است. لذا اگر نمره پرسش‌نامه‌ای برای این ۴ سؤال بالاتر یا مساوی با ۱۲ (همه پاسخ‌ها گزینه متوسط) بود، تدابیر نظارتی و سالب دسترسی مؤثر ارزیابی می‌شود. با توجه به جدول ۲، نمره‌های مأخوذه برابر با عدد ۱۵/۴۲ است و اختلافی برابر با ۳/۴۲+ با میانگین پرسش‌نامه دارد. لذا در نظر کارشناسان، تدابیر نظارتی و سالب دسترسی در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی، تأثیرگذار است.

جدول ۹ - مقایسه فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار فرضیه چهارم

پاسخ‌ها	نتیجه مورد انتظار	نتیجه مشاهده شده
بسیار زیاد	۱۸	۳۰
زیاد	۱۸	۳۲
متوسط	۱۸	۱۸
کم	۱۸	۵
بسیار کم	۱۸	۵
جمع کل	۹۰	۹۰

جدول ۱۰ - نتیجه آزمون کای اسکوئر

آماره	ارزش
میزان خی	۸۳/۴۸۱
درجه آزادی	۴
میزان خطا	۰/۰۰۰

براساس یافته‌های جداول ۹ و ۱۰، نتایج آزمون خی دو نشان می‌دهد میزان خی مشاهده شده (۸۳/۴۸۱)، از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بیشتر است؛ بنابراین در بین فراوانی‌های موجود در جدول تفاوت معناداری وجود دارد و تدابیر نظارتی و سالب دسترسی در فضای مجازی می‌تواند به عنوان روشی مؤثر در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی تلقی شود. در نتیجه از نظر کارشناسان، تأثیر تدابیر نظارتی و سالب دسترسی در پیشگیری از جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد از طریق کارکردهای فضای مجازی با اطمینان ۹۵ درصد، در حد زیاد است.

نتایج حاصل از جدول ۱۱ و بررسی و مقایسه ۴ متغیر تحقیق با استفاده از آزمون ناپارامتریک فریدمن نشان می‌دهد که بالاترین میانگین در مقیاس فاصله‌ای مربوط به کارکرد آگاه‌سازی با میانگین ۴/۲۳ و پایین‌ترین میانگین مربوط به مؤلفه آموزش و سرگرمی در فضای مجازی با میانگین ۳/۷۳ است. همچنین، نتایج جدول ۱۲ نیز نشان می‌دهد میزان خی مشاهده شده (۳۹۹/۶۴۱)، از مقدار بحرانی جدول شاخص در سطح خطای ۰/۰۵ بیشتر است. لذا با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان ادعا کرد که به صورت معناداری بین سؤال‌ها و ابعاد مدل تحقیق تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۱۱ - مقایسه میانگین نمره ابعاد موجود در مدل تحقیق

رتبه	میانگین	سؤالات تحقیق
۳	۳/۷۳	فضای مجازی و مشارکت اجتماعی در پیشگیری از جرائم موادمخدر
۱	۴/۲۳	فضای مجازی و کارکرد آگاه‌سازی در پیشگیری از جرائم موادمخدر
۴	۳/۵۸	فضای مجازی و کارکرد آموزشی و سرگرمی در پیشگیری از جرائم موادمخدر
۲	۳/۹۹	فضای مجازی و تدابیر نظارتی و سالب دسترسی در پیشگیری از جرائم موادمخدر

جدول ۱۲ - آزمون فریدمن (رتبه‌بندی گزینه‌ها)

آماره	ارزش
میزان خی	۳۹۹/۶۴۱
درجه آزادی	۳
میزان خطا	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارائه مدلی در جهت تعیین تأثیر چهار مؤلفه مشارکت اجتماعی، کارکرد آگاه‌سازی، کارکرد آموزشی و سرگرمی و تدابیر نظارتی و سالب دسترسی در فضای مجازی به جهت برون‌رفت و کاهش تأثیرات ناشی از کارکردهای فضای مجازی در ارتکاب جرائم موادمخدر و گرایش به اعتیاد انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که تمامی ابعاد و مؤلفه‌های مدل ارائه شده در تحقیق حاضر، می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش جرائم موادمخدر ناشی از کارکردهای فضای سایبر داشته باشد. همچنین، نتایج بیانگر تأثیر بسزای کارکرد آگاه‌سازی مجازی در خصوص عواقب ناشی از اعتیاد به موادمخدر و جرائم برگرفته از آن است.

اولین یافته پژوهش نشان داد که مشارکت اجتماعی در بستر اینترنت، در پیشگیری از ارتکاب جرائم موادمخدر تأثیرگذار خواهد بود. این اثربخشی حاصل بزرگنمایی موضوع

موادمخدر، حساس‌سازی افکار عمومی و مشارکت همگانی مجازی خواهد بود. در خصوص نتایج حاصل از فرضیه دوم پژوهش می‌توان اینگونه استنباط کرد که با گسترش هدفمند اطلاع‌رسانی از باندهای توزیع مواد مخدر و شیوه‌ها و رویکردهای آن‌ها در فضای مجازی، اطلاع‌رسانی از آثار و پیامدهای اعتیاد در بستر اینترنت، ارائه آمار و اخبار روزانه از اوضاع و احوال نکبت‌بار افراد معتاد از طریق اینترنت، آگاه‌سازی با استفاده از تبلیغات کلیکی، برنوشته‌های (بنر) ثابت و پویانمایی (انیمیشن) و ایجاد انجمن‌ها و آگاه‌سازی با استفاده از تیزرها و فیلم‌ها، تبلیغات سمعی و ایمیل مارکتینگ (بازاریابی)، بسیاری از جوانان، نوجوانان و کاربران اینترنت از تهدیدهای روزافزون موادمخدر و اعتیاد در امان خواهند بود. با بررسی فرضیه سوم پژوهش و جمع‌بندی نتایج آن، این مهم روشن شد که آموزش مستقیم و غیرمستقیم، برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت، طراحی نرم‌افزارها و شبکه‌های اجتماعی بومی، ارائه برنامه‌های سرگرم‌کننده و غیره می‌تواند نقش مهمی در پیشگیری از اعتیاد از طریق کارکردهای اینترنت داشته باشد. برابر یافته‌های منتج از فرضیه چهارم می‌توان اینگونه عنوان کرد که تدابیر نظارتی و سالب دسترسی از جمله فیلترینگ، می‌تواند به عنوان راه‌حل پایانی در جهت واکنش مجازی علیه سوداگران و کاربران در معرض خطر مورد استفاده قرار بگیرد.

با توجه به مباحث مطروحه در بخش‌های قبلی و همچنین بررسی منابع موجود در خصوص موضوع تحقیق حاضر، هیچگونه پژوهشی که به ارائه الگوی مجازی در جهت جلوگیری از ارتکاب جرائم موادمخدر پرداخته باشد، مشاهده نشد. لذا می‌توان ابعاد تحقیق حاضر را از حیث تأثیرات و نقش فضای مجازی در ارتکاب جرائم موادمخدر و گرایش اقشار مختلف به سمت وسوی اعتیاد با یافته‌های تحقیقات قربانی (۱۳۹۶)، قلی‌زاده (۱۳۹۴)، رضوی (۱۳۹۳) و دوران (۱۳۸۴) مورد تطبیق قرار داد. با عنایت به ابعاد و مؤلفه‌های بررسی شده در تحقیق، پیشنهادهای کاربردی در جهت کاهش آثار منفی شبکه‌های مجازی در به دام انداختن اقشار جامعه در منجلاب اعتیاد و موادمخدر ارائه شده است.

فضای مجازی و مشارکت اجتماعی

- برجسته‌سازی موضوع موادمخدر و اعتیاد از طریق پایگاه‌های مجازی عام و خاص؛
- حساس‌سازی افکار عمومی در جهت شکل‌گیری اتفاق نظر در بین مردم به خطرات فضای مجازی؛

- نظرخواهی از مردم در جهت مشارکت همگانی در جهت مبارزه با مواد مخدر در فضای مجازی؛

- جلب مشارکت عمومی تأثیرگذاران در بخش مجازی در امر مبارزه با مواد مخدر؛

فضای مجازی و کارکرد آگاه‌سازی

- گسترش هدفمند اطلاع‌رسانی از باندهای توزیع مواد مخدر و شیوه‌ها و رویکردهای

آن‌ها در فضای مجازی (در قالب گزارش خبری، مصاحبه و گزارش‌های مستند)؛

- اطلاع‌رسانی از آثار و پیامدهای اعتیاد در جامعه (اعم از فرد و جامعه)، تهیه و پخش

گزارش‌های خبری از طریق سایت‌ها، وبلاگ‌ها، شبکه‌های مجازی، چت‌روم‌ها و غیره؛

- ارائه آمار و اخبار روزانه از اوضاع و احوال نکبت‌بار افراد معتاد از طریق سایت‌ها،

وبلاگ‌ها، شبکه‌های مجازی، چت‌روم‌ها و غیره؛

- آگاه‌سازی با استفاده از تبلیغات کلیکی، برنوشته‌های ثابت و پویانمایی و ایجاد

انجمن‌ها؛

- آگاه‌سازی با استفاده از تیزرها و فیلم‌ها، تبلیغات سمعی و ایمیل مارکتینگ

(بازاریابی)؛

فضای مجازی و کارکرد آموزشی و سرگرمی در پیشگیری از اعتیاد

- ارائه برنامه‌های سرگرم‌کننده توأم با برگزاری مسابقات مجازی پیشگیرانه؛

- طراحی بازی‌ها و سرگرمی‌های مجازی و اپلیکیشن‌های سرگرم‌کننده؛

- طراحی نرم‌افزارها و شبکه‌های اجتماعی بومی؛

- برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت (کتابخانه‌های مجازی و مدارس مجازی)؛

- آموزش غیرمستقیم (سرگرمی، اطلاع‌رسانی، تبلیغ و غیره)؛

- آموزش مستقیم (اعتیاد چیست؟ مواد مخدر کدام‌اند؟ روش‌های مقابله کدام‌اند؟)؛

تدابیر نظارتی و سالب دسترسی

- صدور مجوز در جهت سلب فرصت‌های مجرمانه از سوی پلیس فتا و سازمان‌های

دخیل برای خاطیان امر؛

- استفاده از ناشناس‌کننده‌ها و رمزنگارها؛

- انجام اقدامات فیلترینگ از سوی ارائه‌دهندگان خدمات مجازی؛

- انجام اقدامات فیلترینگ بر روی سیستم‌ها و دستگاه‌های رابط بین کاربران و فضای

مجازی.

منابع

منابع فارسی

- اسلامی، مروارید (۱۳۹۱). بررسی شبکه‌های اجتماعی و تأثیرات آن‌ها بر ابعاد مختلف زندگی. همایش فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید. بازیابی از:
<http://yon.ir/C2msf>
- اسماعیلی، علی محمد (۱۳۸۹). جنگ نرم در همین نزدیکی. تهران: ساقی (چاپ اول).
- حسینی، سیدحسن (بهار و تابستان ۱۳۸۴). تحلیل جامعه‌شناختی رابطه اینترنت و اعتیاد به موادمخدر. فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات. ۱(۲-۳)، صص ۱-۱۸. ۴۵.
بازیابی از: <http://fa.journals.sid.ir/ViewPaper.aspx?id=54290>
- دوران، بهزاد (۱۳۸۴). پیشنهاد برای کمک به حل مسئله اعتیاد به موادمخدر با اتکا بر شبکه ارتباطات کامپیوتر واسط. فصلنامه ارتباطات و فرهنگ. ۱(۲-۳)، صص ۱۹-۴۵.
بازیابی از: <http://yon.ir/y0FK9>
- رضوی، علی (۱۳۹۳). تشریح جرائم در فضای سایبر و نقش پلیس در پیشگیری از آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
- علیوردی‌نیا، اکبر (۱۳۸۴). اینترنت و سوءمصرف مواد (مخدر). مطالعات فرهنگی و ارتباطات. ۱(۲-۳)، صص ۱۵۵-۱۷۰. بازیابی از:
<http://fa.journals.sid.ir/ViewPaper.aspx?id=54321>
- فتاح، محمدتقی و منصوری‌فر، وحید. (۱۳۹۱). بررسی تهدیدات و تأثیرات قاچاق موادمخدر از مرز بین ایران و افغانستان و عملکرد جمهوری اسلامی ایران در امر مبارزه، فصلنامه علوم و فنون مرزی. ۲(۳)، صص ۶۷-۸۶. بازیابی از: <http://yon.ir/RLEeP>
- قاید، الهام و صدرالسادات، سید حمید (۱۳۹۵). نقش شبکه‌های اجتماعی در جرم‌زایی. فصلنامه دانش انتظامی لرستان. ۴(۲)، صص ۷۱-۱۰۴. بازیابی از: <http://yon.ir/P9Vi0>
- قربانی، ابراهیم (۱۳۹۶). موادمخدر و روانگردان در فضای سایبر (با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی مجازی). تهران: انتشارات راه فردا (چاپ اول).
- قربانی، ابراهیم؛ کیانی، جواد؛ ابراهیمی، علی و مالکی، اسدالله (۱۳۹۶). پیش‌بینی سهم فضای سایبر (شبکه‌های مجازی) در میزان گرایش به سوءمصرف موادمخدر و روانگردان. فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی. ۱۲(۴۶)، صص ۹-۲۶. بازیابی از:
<http://yon.ir/Gpy0e>
- قربانی، ابراهیم و اکبری، کریم (۱۳۹۴). حرمت خرید و فروش موادمخدر و اسباب

- گسترش آن از دید فقه اسلامی. فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد ستاد ریاست جمهوری. (۱)۲، صص ۱۱۹-۱۴۸. بازیابی از: <http://yon.ir/6CX2y>
- قلی‌زاده، بهنام (۱۳۹۴). نقش رسانه‌ها در پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر. فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد. (۴)۱، صص ۷۹-۱۰۰. بازیابی از: <http://yon.ir/Zub2Y>
- کمانگر، محمد و کاظمی، احمد (۱۳۹۳). قاچاق مواد مخدر در فضای سایبر. دوفصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر. (۲۲)۶- (۲۳)، صص ۶۵-۷۴. بازیابی از: <http://yon.ir/FULac>
- نیسی، جمیل و مدحج، نضال (۱۳۹۰). بررسی حریم خصوصی و حمایت داده‌های محیط سایبری در مقررات کیفری ایران؛ با نگاهی تطبیقی به مقررات کیفری کشورهای آلمان، انگلستان و ایتالیا. همایش ملی شهر الکترونیک. بازیابی از: <http://yon.ir/dUIWG>
- ورنر، سورین و تانکارد، جیمز (۱۳۸۲). نظریه‌های ارتباطات (مترجم، علیرضا دهقان). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- یارعلی، علی (۱۳۹۵). ارتباطات مجازی و گرایش به اعتیاد مواد مخدر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد.
- یاسمی‌نژاد، عرفان؛ آزادی، اکرم و آمویی، محمدرضا (۱۳۹۰). فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی‌ها. همایش ملی صنایع فرهنگی و نقش آن در توسعه پایدار. بازیابی از: <http://yon.ir/l8pQH>

منابع انگلیسی

- Agnew, Robert (2009). Strain and Subcultural Theories of Criminality in Joseph F, Sheley (Ed) Criminology: A Contemporary Handbook, 2nd ed, Belmont, California: Wadsworth School Business Affairs, (77)11,8-10. Retrieved from: <http://www.accountingweb.com/cgi-bin/item.cgi?id=99078>
- Brier, Søren (2010). Cybersemiotics and the question of knowledge. In: Information and Computation. Gordana Dodig-Crnkovic & Mark Burgin (eds). World Scientific Publishing Co. Retrieved from: https://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/9789814295482_0001
- Castells, M. (2011). The internet galaxy :Reflections on the internet, business and society. NewYork. Oxford university press. Retrieved from: <http://dl.acm.org/citation.cfm?id=515976>
- DiMaggio, P.Hhargittai, E. Newman, W.R. and Robinson, J.P. (2012). Social implications of internet. Annual review sociology. Retrieved from:

<http://yon.ir/JZHOM>

- Kraut, R. Lundmark (2008). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American psychologist*, 53, 275-299. Retrieved from: <http://yon.ir/F0tbr>
- Leenante, J. S., Koeske, G.F., & Sales, E. (2012). Social Support Buffering of Acculturative Stress: a Study of Mental Health Symptoms Among Korean International Students, *International Journal of Intercultural Relations* 414-28, 399.
- McKenna, K.Y.A. and Bargh, J.A. (2007). Can you see the real me? Activation and expression of the true self on the internet. *Journal of social issues*. 58(1), 33-48. Retrieved from: <http://yon.ir/RjOh7>
- McQuail, D. (2005). *McQuail's mass communication theory*. 5th edition. Sage publications. London.
- Mesda, k.l & Erov.e (2003). Information and communication technology, industry survey. Online.
- Ritters, Eileen (2012). Class List [not equal to] Friend List, *Educational Horizons*, (90)2, 21-22.
- Skinner Norman C. (2013). Systematic Review of Health Behavior Change Research. University of Toronto, 2(1), 2-12. Retrieved from: <http://ajph.aphapublications.org/doi/abs/10.2105/AJPH.2012.301071>
- Stoddard. Sarah A. (2012). Permissive Norms and Young Adults' Alcohol and Marijuana Use: The Role of Online Communities, Published online 2012 Dec 2. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3469050>
- Volman B. & Lundgren, D.C. (2011). Love on the internet: Involvement and misrepresentation in romantic relationships in cyberspace vs. realspace. *Computers in human behaviour*, 17, 197-211.